

Dansk Folkemuseum

– fra Panoptikonbygningen over Kunstindustrimuseets loft til Prinsens Palæ

Af Holger Rasmussen

– i samarbejde med Wibeke Haldrup Pedersen (1)

Dansk Folkemuseums historie, fra dets grundlæggelse i forbindelse med Kunst- & Industriudstillingen i København i 1879 frem til den endelige sammenlægning med Nationalmuseets øvrige samlinger i Prinsens Palæ i 1938, er en historie om visioner, tilbagevendende pladsmangel, skiftende offentlige interessers indvirkning på museets fremtid, personlige intriger og ikke mindst de ansattes vedvarende møjsommelige slid frem mod en professionalisering af museets virksomhed. Det er denne historie, der skal fortælles her.

Grundlæggelsen af Dansk Folkemuseum i Panoptikonbygningen

»Dansk Folkemuseum grundlagdes i sommeren 1879, da Industriforeningen og foreningen »Fremtiden« afholdt en udstilling af fortidens kunsthåndværk« (2).

Så kategorisk fastsætter en af Dansk Folkemuseums »grand old men«, inspektør Jørgen Olrik, dateringen for Dansk Folkemuseums etablering. Vi vil lade historien tage sin begyndelse på netop dette tidspunkt.

Under arbejdet med at fremskaffe genstande til Kunst- og Industriudstillingen i 1879 tænkte Folkemuseets stifter Bernhard Olsen bestandig på, hvad der for ham skulle være endemålet: at skabe et dansk museum i lighed med, hvad Artur Hazelius havde evnet for Sveriges vedkommende. Hurtigt efter at have fået opgaven overdraget af udstillingskomiteen skrev han til Hazelius og mindede om deres møde i Paris under udstillingen i 1878: »Senere har jeg gjort alt, hvad der stod i min magt ved at agitere for et nationalt museum i Danmark, og jeg er begyndt at vække interesse for sagen, endog i en sådan grad, at jeg har fået det hverv at samle og ordne afdelingen for kostumer og husflid i den retrospektive, kunst-industrielle udstilling ... Som De vil se, er det allerede et betydeligt skridt fremad, at jeg har fået den historiske-etnografiske videnskab optaget i udstillingsprogrammet, hvilket ikke

var påtænkt oprindeligt, og der skal, det lover jeg, blive gjort et energisk forsøg på at samle alt, hvad vi har tilovers af gamle folkeminder her i Danmark. Har man det først samlet, er vejen til et museum ikke lang, og det skal nok komme» (3).

Bernhard Olsens arbejde med den særlige afdeling for landbostanden på Kunst- og Industriudstillingen blev forarbejdet til et egentligt museum. I 1881 stiftedes en komité for Folkemuseet, og fra 1879 til 1885 ledede Bernhard Olsen en række indsamlingsarbejder, der især fandt støtte blandt landmænd og lærere.

I første omgang blev Folkemuseet realiseret ved et lejemål i en nyopført privatbygning på Vesterbrogade, Panoptikonbygningen, der fik sit navn af et Panoptikon, der flyttede ind samtidig i 1885. Bygningen var indrettet til beboelse, og det viste sig snart, at pladsen i ejendommen på Vesterbrogade var helt utilstrækkelig til museet. Den sikkert disponerede udstillingsplan, som kunne præsenteres ved åbningen i 1885, blev hurtigt slået i stykker ved overfyldning med nyttilkomne museumsgenstande. Man skaffede sig magasinplads i selve museumsgenstandenes skuffer, skabe og kister. Her var dragtsamlingen stuvet ned, mens resten af de magasinerede genstande fandtes i lejede lokaler rundt om i byen (4).

Tilsyneladende var en løsning undervejs ikke blot for det nye museum, men for alle statens offentlige samlinger under ét. Arkæologen J.J.A. Worsaa, der i 1858 var blevet udnævnt til inspektør for Den Kgl. Kronologiske Samling på Rosenborg, overtog, ved Chr. Jürgensen Thomsens død i 1865, ledelsen af statens samlinger. I 1879 blev Worsaa medlem af en kommission, der skulle give forslag til nybygninger til statens offentlige samlinger. Til kommissionen udarbejdede han en plan til et nyt, stort Nationalmuseum, der skulle opføres på pladsen foran Rosenborg. Planen omfattede også Dansk Folkemuseum. At skabe et sikkert opbevaringssted for statens samlinger blev ekstra aktuelt efter Christiansborgs brand i oktober 1884. Men planen blev ulykkeligvis opgivet ved Worsaa's pludselige død i 1885. Kommissionen af 1890, forkastede Rosenborgplanen til fordel for at bibeholde Prinsens Palæ og udvide det med tilbygninger på opkøbte grunde. I denne plan indgik Folkemuseet med en betydelig udvidelse i forhold til det areal, det rådede over i Panoptikonbygningen. Planen kunne imidlertid i sagens natur ikke realiseres fra en dag til den næste, og dermed kunne en lang ørkenvandring begynde.

Folkemuseet modtog i mellemtiden planer og tilbud fra mange sider. Det besynderligste var nok det, Folkemuseet modtog i 1910 fra det konsortium, der ejede fregatten »Jylland«, om at flytte Dansk Fol-

kemuseum til fregatten. Ved at fjerne batteridækket mente konsortiet, at der kunne skaffes plads til selve udstillingen med dens interiører. Centralvarme og magasinrum kunne indrettes i lastrummet, og øverst oppe kunne man have kontorer og sågar en restauration eller café i dækshuset agterud. Som forretningsudvalget frejdigt skrev, ville man kunne have »*et ensemble, som ville vække almenhedens interesse*« (5). Man ville i hvert fald have fået en højst original løsning på museets pladsproblem.

Bortset fra sådanne mere eller mindre fantasifulde forslag kunne planen om at udvide Prinsens Palæ med ny- og tilbygninger som sagt ikke umiddelbart realiseres.

For Bernhard Olsen, der langt op i årene arbejdede ivrigt med forbedringer og nye planer, gjaldt det om at kunne fortsætte med udviklingen af sit museum og skaffe plads til såvel museumsgenstande som til museets personale, der i det stopfyldte museum havde trange kår for blot at finde en smule bordplads at arbejde ved.

Nu var museets arbejdsstab ikke særlig stor på denne tid. Ud over stifteren selv var der helt fra museets start i Panoptikonbygningen to kvindelige medarbejdere til at gøre rent, rydde op og holde opsyn. Samtidig med museets åbning i 1885 kom fru Anna Schmidt, som to år senere fik frk. Olga Lindgren som medhjælp. Frk. Lindgren var da blot 17 år, men fulgte, med sit rolige, venlige væsen, museet gennem tykt og tyndt i mere end en menneskealder.

På den knebne plads i Panoptikonbygningen fik de to kvindelige medarbejdere indrettet et højst provisorisk køkken i al tarvelighed i en krog af kontorlokalet, sådan at der kunne laves kaffe eller te til personalets frokost.

Fru Schmidt forlod museet efter nogle få år, men indtil da hjalp de også hinanden med at vogte museets skatte. Olga Lindgren havde yderligere opsynet med museets store, grønne papegøje »Jacob«, der holdt lige så længe som hun og fulgte med hende, da hun forlod museet og slog sig til ro hjemme.

Bernhard Olsen rådede over nogle mindre bygninger fra Halland og Småland, indkommet til museet i 1896. De få bygninger genrejstes i det sydvestlige hjørne af Kongens Have, der synes at have været et noget surt og tilgroet hjørne med eksercerpladsen til den ene side, medens udsigten til Gothersgade på den tid spærredes af det nu forsvundne eksercerhus, der lå langs gaden. Denne lille forløber for Frilandsmuseet ved Kongens Lyngby fik kun kort levetid, bl.a. fordi det blev ladet alene, da Worsaaes Rosenborgplan blev forkastet (6). Men Bernhard Olsen var en handlingens mand. Den 1. juni 1899 sendte han uden videre et

Pladsen var trang i lokalene på Vesterbrogade. Museets to kvindelige medarbejdere, fru Anna Schmidt og frk. Olga Lindgren, indrettede et lille køkken i en krog af kontorlokalet i Panoptikonbygningen. Foto: Nationalmuseet, Danmarks Nyere Tid.

telegram til Arthur J. W. Møllerup, Nationalmuseets daværende direktør for 2. afdeling, hvorunder Folkemuseet henhørte, med følgende ordlyd: »Dr. Møllerup. Rosenborg. Jeg har i Dag købt 12 Tønder Land til Bygningsmuseet. Hils Sophus Møller. Olsen.« (7). Sophus Møller, der var Nationalmuseets anden direktør, med ansvaret for museets 1. afdeling, havde til alle tider modarbejdet Bernhard Olsens idé om et frilandsmuseum, som han fandt aldeles uvidenskabeligt om end det

nok kunne være underholdende. Men med købet af de 12 tønder land kunne Bernhard Olsen alligevel, to år efter, i 1901 indvie Frilandsmuseet ved Lyngby (8).

Hvem skulle efterfølge stifteren?

I 1920 nedlagde Bernhard Olsen sit hverv som styrer af det museum, han selv havde skabt. Museets stifter kunne for så vidt anse dets fremtid for sikret, men vanskeligheder var der nok af. For det første var der problemet med at finde den rette efterfølger som leder. Bernhard Olsen havde ønsket at få Christian Axel Jensen, der fra 1910 var tilsynsførende ved Dansk Folkemuseum og fra 1918 fastansat inspektør ved Nationalmuseets 2. afdeling, til sin efterfølger (9). Han omtaler det i et brev til museumskollegaen Emil Hannover i april 1921: »... *det er ikke min fortjeneste, at jeg opdagede museumssnilde i ham. Han besørgede det selv i en fart. Jeg havde ikke andet at gøre end at sige ham det, og at jeg havde i sinde at gøre ham til min efterfølger, og han blev meget glad. Det gik ikke, som vi havde håbet...*« (10).

Hvilken anden efterfølger kunne Bernhard Olsen tænke sig? I 1894 var student ved Metropolitanskolen Jørgen Olrik, der i 1898 dimitterede som cand.mag. i historie, græsk og latin, blevet ansat ved Folkemuseet som registrator. Mange år senere skrev Chr. Axel Jensen om sin museumskollega: »*I mere end fyrretyve år har jeg altid været sikker på i ham at finde den gode, retlinede, usvigeligt loyale kollega – trofast overfor sine jævnaldrende, trofast overfor sin gamle chef, Bernhard Olsen ... hvis minde han til det sidste har hædret, skønt de to var så forskellige af væsen og natur, og skønt det daglige samliv med »den gamle ørn« ikke altid kan have været nemt*« (11).

Bernhard Olsen udtrykte ved flere lejligheder sin skepsis med hensyn til Olrik, som han bl.a. omtalte som en »flittig skriver«. For en registrator er det jo en væsentlig ting, og en gennemgang af Folkemuseets protokoller og seddelkatalog fra denne tid vidner da også om en omfattende orientering og en stræben efter udtømmende beskrivelser, der kan nærme sig det omstændelige.

I sin senere karakteristik af Jørgen Olrik bemærker Chr. Axel Jensen, at »*skal en museumsmand lære sin samling at kende til bunds, må han, siges det, enten katalogisere den eller omordne den. Olrik nåede begge dele. Intet under, at han med et livs erfaring og med sikker erindring for hver enkelt tings historie kendte sit museum ud og ind som få andre*« (12).

På dette punkt var Olrik helt suveræn. Den manglende kemi mellem chef og registrator var en af forklaringerne på misforståelserne. Men

også Olriks skrøbelige helbred irriterede og bekymrede »den gamle«. I 1902 havde Olrik været på kirkesyn i 14 dage. Man mente, at den friske luft ville være ham gavnlig, men han vendte hjem med lungebetændelse, som ledsagedes af stærk feber, og – skriver Bernhard Olsen til direktør Møllerup – *»dertil har nu slået sig hans gamle reumatisme, denne gang i benene, kombineret med et anfald af nyrelidelse, så han hviner af smerte. Jeg er grumme bekymret for ham, da han har hungret i 20 dage, og hans kone siger, at han er et fuldstændigt skelet«* (13). Bernhard Olsen frygtede, at Olrik led af tuberkulose: *»Jeg er bekymret for ham. Med årene har hans kundskabsmasse, jernflid, iver og hengivenhed for museet sejret over det frastødende ved hans første optræden, og vi har alle fået ham kær. At miste ham vil være en sorg, et stort savn, og på sin plads her vil han for lang tid være uerstatte- lig«* (14).

Skønt Bernhard Olsen gerne havde set Chr. Axel Jensen som sin efterfølger, fik denne i mellemtiden, i 1918, som sagt fast ansættelse som inspektør ved Nationalmuseets 2. afdeling. I stedet blev det Jørgen Olrik, der i 1920 afløste Bernhard Olsen. Jørgen Olrik var et godt og naturligt valg som Olsens efterfølger set i lyset af, at Nationalmuseet ønskede at fremme den videnskabelige dybde i Folkemuseets arbejde som et supplement til den formidlingsform med bred folkelig appel, som Bernhard Olsen havde stået for.

Den 17. juli 1922, to år efter sin fratræden, døde Bernhard Olsen. Han havde på forhånd bestemt, at han ville begraves på Frilandsmuseet, og museets kustode Gudmund Teglbjerg havde markeret stedet. Her ligger han så på kanten af hulvejen, der fører ned til Mølleådalene, hvor en sten markerer stedet (15).

I en nekrolog i tilknytning til Folkemuseets årsberetning i Fortid og Nutid fremhævede Jørgen Olrik den foretagsomhed, der havde karakteriseret Bernhard Olsen: *»Der er grund til at mindes, at den gamle direktør endnu kort før sin død, i sit 86de år, fulgte udviklingen af sit museum med den største interesse og vedblev at deltage i arbejdet, så længe hans kræfter tillod det«* (16). I det svenske tidsskrift RIG satte han i 1924 yderligere sin gamle chef en forstående vurdering af hans indsats for – trods yderst små pengemidler i de første år – med uslukkkelige skabertrang, at indsamle materiale til belysning af almuens og de borgerlige klassers kultur i tiden fra renæssancen til vore dage. Som alle selvlærte og selvskabende mænd var Bernhard Olsen en højst ejendommelig og impulsiv personlighed, skriver Olrik: *»Han var elsket af sine venner og frygtet af sine modstandere på grund af sit vid og sin hvasse tunge. Med årene mildnedes dog de skarpe kanter i hans væsen,*

og hans landsmænd samledes mere og mere i taknemmelig anerkendelse af hans livsværks store folkelige betydning. (På) væsentlige punkter var han langt forud for sin tid« (17).

Dansk Folkemuseum i vækst

Så tidligt som i 1881, da komitéen for Folkemuseet blev stiftet, havde Nationalmuseets daværende direktør, J.J.A. Worsaa, erklæret det som sin hensigt at indlemme Folkemuseet som en del af Nationalmuseet. I 1886 blev Folkemuseets ansvarsområde udvidet til ikke blot at omfatte almuekulturen, men hele det danske samfunds historie fra 1660 til 1848. Dette skete ved undervisningsministeriets mellemkomst og samme år overgik Folkemuseet formelt til staten. På længere sigt var planen at integrere Folkemuseet og Nationalmuseet, således at Folkemuseet indgik som det logiske supplement til Nationalmuseets øvrige kronologisk opdelte samlinger for henholdsvis Danmarks oldtid og Danmarks middelalder og renæssance. Denne sammenlægning trådte officielt i kraft fra 1920, da Folkemuseet blev Nationalmuseets 3. afdeling, men var først en realitet fra 1938, hvor begge museer fik til huse sammesteds – i Prinsens Palæ. Indtil da blev Folkemuseet drevet af en komité anført af en inspektør fra Nationalmuseet, som ministeriet udpegede som tilsynsførende (18).

Den officielle sammenlægning med Nationalmuseet i 1920 medførte øgede bevillinger og forøget personale, men, skriver den nyudnævnte leder af Folkemuseet, Jørgen Olrik, i sin første beretning om Folkemuseets virksomhed for 1920-21, »i det ydre kan foreningen mellem de to museer indtil videre kun give sig få og lidet følelige udslag. Folkemuseets store og smukke bygningssamling, Frilandsmuseet ved Lyngby, er ifølge sagens natur bundet til den plads, hvor den er vokset op, og skønt de lejede museumslokaler i København er i højeste grad utilstrækkelige, utrygge og uværdige for en national samling, synes enhver ændring at måtte udskydes, indtil det samlede Nationalmuseums nybygningsspørgsmål har fundet sin endelige løsning. Selv mindre omflytninger og udvekslinger kan kun iværksættes efter ganske ringe målestok, bl.a. fordi Nationalmuseets egne pladsforhold er næsten lige så fortvivlede som Folkemuseets.« »Ventetiden« – skriver Olrik – »indtil bygningssagen er afgjort, må udnyttes på anden måde, og det foreløbige mål må være at fæstne og udvikle museets udadvendte virksomhed, særligt i yderste øjeblik at organisere det museums-mæssige studium af vor gamle landbokultur. ... Folkemuseets nu afgående komité har som to sådanne emner gentagne gange fremhævet bønderbygninger og folkedragter« (19).

Nationalmuseets 3. afdeling: Dansk dragtskik og bøndernes bygninger
På landet var der nu, i 1920'erne, kun få mennesker af den ældre generation, der havde båret almuedragterne som hverdags- og søndagstøj. De gamle dragter blev i stigende grad anvendt som udklædnings-tøj af den yngre generation, og efterhånden som de blev slidt op, blev de kasseret. Indsamlingen af dragter var således en hastesag.

Museet fik en væsentlig forøgelse ved at overtage Christian Axel Jensens dragtsamling, der var tilvejebragt som supplement til Folkemuseets ældre dragtserier og ledsagedes af en række skriftlige på selve stedet indsamlede oplysninger om de forskellige egne dragtskikke.

De ovenfor nævnte øgede bevillinger udgjordes bl.a. af en femårig bevilling på i alt 12.500,- kr. til studie og indsamling af meddelelser om folkedragter. Museet havde medarbejderen til dette arbejde parat, idet Frk. Elna Mygdal, med afgang fra Tegne- og Kunstindustriskolen for Kvinder, i 1919 var blevet ansat som inspektør ved Folkemuseet. Inden hun blev ansat, havde hun på egen hånd – men i kontakt med Bernhard Olsen – foretaget undersøgelser og indsamling på Hedeboegnen og Amager. Hendes undersøgelser foregik ved, at hun på sin cykel kørte land og rige rundt. Cyklen var forsynet med bagagebærere både for og bag, hvori hun anbragte det tunge fotografiudrustning. Ofte blev bagagebærerne undervejs også fyldt op med ny erhvervede genstande til museets samlinger. I 1920 besøgte hun på sin første rejse Røsnæs og Samsø. Senere på året gik turen til Reersø og Landsgrav, og som forberedelse til studiet hos landboerne på Sjælland, Møn, Lolland og Falster besøgte museerne i Sorø, Næstved, Vordingborg, Stege, Nykøbing F. og Maribo. Et par breve til museet fra 1916 illustrerer ganske godt hendes fremgangsmåde under sine undersøgelser. Hun skriver bl.a.: »Jeg har nu været oppe i Odsherred og i Kalundborg og i morgen rejser jeg til Køge. Jeg har taget godt og vel 3 dusin vellykkede plader – at nogle en gang imellem mislykkes, må man jo finde sig i. I går var jeg cyklende herfra (Hvalsø) til Gevninge og tog et par plader af håndklæder i afdøde dyrlæge Tobiesens samling...« (20).

Det museumsmæssige studium af bønderbygninger tog man fat på ved samme tid. Til disse bygningsundersøgelser meldte sig en kandidat, som i en årrække på eget initiativ havde studeret sjællandske landbygninger. Manden var arkitekt Halvor Zangenberg, der for egen regning havde undersøgt og opmålt et aneligt antal bygninger. Folkemuseet engagerede ham i 1920 til en undersøgelse af egnen mellem Viborg og Randers, hvor han i en måneds tid opmålte, fotograferede og beskrev hen imod 30 typiske ældre gårde og huse. Året efter blev han ansat som inspektør ved Frilandsmuseet og skulle følgelig røgte både

dette hverv og fortsætte undersøgelsen af traditionelle ældre bygnin-
ger.

Christian Axel Jensen støttede her, som ved dragtstudiet, Folkemuseet ved at overlade det sine samlinger af noter og skitser vedrørende landlige bygningskikke, som han havde indsamlet i sin tid som museets tilsynsførende.

De videnskabelige erkendelsesinteresser for museet på denne tid fremgår ganske klart af Olriks første virksomhedsberetning. Målet med undersøgelseerne var at afdække samtlige varianter af et givent genstandsmateriale, hvad enten dette var folkedragter eller bønderbygninger, med henblik på at opbygge en komplet repræsentativ samling af disse genstande. Med udgangspunkt i Elna Mygdals undersøgelser i Røsnæs i 1920 understregede Jørgen Olrik f.eks. i sin redegørelse, den betydning bevillingerne til folkedragtstudiet og supplerung af museets samlinger havde: »*Takket være disse erhvervelser vil det nu være muligt for Folkemuseet ... at sammenstille en række varianter af den typiske Røsnæsdragt og at give et nogenlunde fuldstændigt billede af klædedragtskikken i de to Røsnæssogne*« (21).

Museets systematiske undersøgelser af folkedragter og bygningskikke fortsattes i de følgende år. Elna Mygdal foretog undersøgelser i Sønderjylland, på de sydfynske øer og i Sydsjælland. I 1925 blev bevillingen til dragtundersøgelserne skåret ned, hvorefter Elna Mygdals undersøgelser på Nordfyn og i Nørrejylland, »*hvor der endnu er nogle års uopsætteligt arbejde tilbage*« (22), kun kunne realiseres i begrænset omfang.

Bygningsundersøgelserne fortsatte bl.a. på Randers-Viborg egnen, Als, Thy og Fyn. Desuden undersøgtes »*adskillige præstegårdsbygninger, som jo nu desværre i stort tal må falde som følge af præstegårdsjordernes udstykning*« (23). Endvidere vovede museet sig for første gang i lag med arkæologien ved udgravning af en hustomt i Helledes skov under hovedgården Knapstrup. Det førte til, at museet efterlyste oplysninger om lignende tomter, »*der vil kunne yde bidrag til forståelsen af grundplanerne i fortidens bondebygninger*« (24).

Bygningsundersøgelserne gik hånd i hånd med erhvervelser til Frilandsmuseet: Stubmøllen fra Karlstrup, Aggerhuset fra Vestjylland, de to fynske bygninger Lundagergården fra Gamtofte og Åruphuset. Men man må imidlertid fastslå, at »*Folkemuseets mandskab og midler tillader kun at forøge Frilandsmuseets bygninger i yderst langsomt tempo. ... En enkelt bygning årligt vil sikkert nok blive højdepunktet, og større gårde vil det tage to eller flere år at erhverve og genrejse*« (25).

I forbindelse med undersøgelserne af såvel folkedragter som bøn-

derbygningerne udarbejdedes omfattende spørgelister, som blev publiceret i *Fortid og Nutid*. Spørgelisterne var ikke alene beregnet på museets egne medarbejders aktuelle undersøgelser. I håbet om at kunne engagere en – helst – landsdækkende medarbejderskare af frivillige hjælpere udsendtes også særtryk af spørgelisterne til interesserede »lægmænd«. Skønt en mængde iagttagelser allerede var indsamlet af tidligere tiders folkelivsforskere, »... er det nødvendigt at fremskaffe endnu mere stof for at nå til bunds med hele dette arbejde og det er ikke tilstrækkeligt blot at have en omtrentlig forestilling. Mange stedlige ejendommeligheder ... må udførligt udredes, og først de mange enkelte optegnelser og oplysninger fra hver egn, ja helst fra hvert sogn, vil kunne danne et sikkert grundlag for studiet. Hertil kan mange yde deres bidrag ... Det er ... ikke for meget sagt, at det er en national pligt at studere dem så grundigt som muligt, inden det er for sent, en pligt, som ikke opfyldes ved nogle få fagmænds arbejde alene, men kun derved, at de mange yder deres hjælp« (26).

Indlogering på Kunstindustrimuseets loft

I 1924 indbød Dansk Folkemuseum, Dansk Folkemindesamling og Foreningen Danmarks Folkeminder til et nordisk Folkelivs- og Folkeminddeforsker møde. Ved dette møde, der foregik i København den 12. og 13. august, vakte det blandt deltagerne undren og beklagelse, at Dansk Folkemuseums lokaleforhold ikke var blevet forbedret. Skandinaviske museumsfolk og kulturhistorikere beklagede, at magasineringen af Folkemuseets store samlinger for bondekultur vanskeliggjorde studier i sammenlignende nordisk etnologi. Således udtalte professor Sirelius, direktøren for det finske Nationalmuseum, til Nationaltidsende, at det var et sørgeligt syn at se, hvor lidt museets enestående skatte kunne komme til deres ret på grund af pladsmangelen, og at dette forhold i høj grad var hæmmende for den internationale etnologiske forskning (27).

Jørgen Olrik havde i sine virksomhedsberetninger ofte gjort opmærksom på, hvor utilfredsstillende Folkemuseets lokaleforhold var. I sin første beretning kom han eksempelvis med følgende klagesuk: »Desværre er museets pladsforhold jo så elendige, at det altid er vanskeligt at skaffe husly for større forøgelser. Næsten hele tekstilsamlingen må hengemmes i skabe og kister, og selv til denne nedpakning er pladsen nu meget indskrænket. Først under nye og bedre forhold vil museet virkelig kunne vise sit rige indhold, men for dog at give en mundsmag herpå ved for en tid at fremdrage nogle af de hengemte skatte er museet begyndt at ordne midlertidige udstillinger, især af

De fyldte udstillingsrum i Panoptikonbygningen tillod ikke, at museet permanent kunne fremvise sine mange nyerhvervelser. Fra 1921 blev der i stedet arrangeret særudstillinger, som blandt andet fungerede som trækplaster for publikum. Her er det »nyerhvervelsesudstillingen« i juni 1925. Foto: Kai Uldall, Nationalmuseet, Danmarks Nyere Tid.

dragter og tekstiler. Først ordnedes, i tiden 16. jan. – 31. marts 1921 et udvalg af hollandske Amager-dragter ... Selv om udstillingen langt fra var fuldstændig, vakte den dog opmærksomhed både i pressen og i publikum og virkede sikkert som en nyttig propaganda for museet« (28).

Der skulle imidlertid en begivenhed udefra til kraftigt at understrege de helt fortvivlende forhold: »... en ildsvåde (var) i ordets bogstaveligste forstand nået frem til Folkemuseets dør. Flere småbrande i karreen mellem Vesterbrogade og Hovedbanegården fulgtes 4. februar 1926 af en større brand i restauranten Maxim, hvis lokaler grænser op til samme hovedtrappe i baghuset som museumsrummene ovenover. Røgen fyldte de nærmeste museumsværelser som en tæt tåge, og selv om en katastrofe lykkeligvis blev undgået, var der dog ført et praktisk og slående bevis for, at Folkemuseet ikke har brugt for stærke ord, når det gang på gang har erindret om sin uværdige magasinering i nogle lejede privatlejligheder« (29).

At forblive i Panoptikonbygningen efter dette kunne der ikke være tale om. På Kunstindustrimuseet var man villig til at hjælpe. I efteråret

1926 skete der en overflytning til nye og mere brandsikre midlertidige lokaler i Kunstindustrimuseets ejendom i Bredgade 66. Nationalmuseets ledelse var imidlertid i tvivl om, hvorvidt Folkemuseet skulle genåbnes, da pladsen i Bredgade var lige så indskrænket som den havde været på Vesterbrogade. Jørgen Olrik udtrykte i den forbindelse et fromt ønske om, at museets ugunstige forhold ville fremskynde den endelige løsning af det samlede Nationalmuseums bygningsproblem. Men Folkemuseets midlertidige ophold i Kunstindustrimuseet skulle desværre vise sig at blive af længere varighed.

Nationalmuseets ledelse indvilligede i at genopstille samlingen i Bredgade, og således blev Folkemuseet genåbnet her i 1928, »uden at nogen indvielseshøjtidelighed fandt sted«, skriver Olrik i sin virksomhedsberetning (30). Der var heller ikke meget at feste for. Eksempelvis tillod ovenlyset på tagetagen, hvor museet fik råderum, ikke en genopstilling af museets panelstuer, hvorfor det populære interiørprincip måtte fraviges: »... da museets panelstuer, i alt 21 interiører, ... kræver særlige bygningsforhold, som ikke er til stede i Bredgadeejendommen, faldt det af sig selv først og fremmest at magasinere samtlige interiører, skønt man derved gav afkald på det udstillingsprincip, som museets grundlægger havde skabt og som altid havde øvet en særlig tiltrækning over for de besøgende ...«. Olrik fortsætter: »... de indskrænkede pladsforhold (medfører) en så stærk overfyldning af lokalerne, at der ikke kan foretages omvisninger eller modtages besøg af skoleklasser, foreninger el. lign. større selskaber ... de udstillede genstande beslaglægger endog så stor en del af gulvarealet, at passage igennem museet er vanskelig selv ved et fåtalligt besøg. ... Medens Dansk Folkemuseum til en endelig ordning behøver et gulvareal af ca. 4000 kvadratmeter, ompænder lokalerne i Bredgade kun ca. 600 kvadratmeter« (31).

Det skal nævnes, at der foruden de mange mørke sider ved de nævnte installationsforhold også var enkelte lyspunkter. Medens museums-genstandene i Panoptikonbygningen som sagt havde sprængt ethvert udstillingsprincip, gav flytningen til Kunstindustrimuseets loft lejlighed til at gennemføre en systematisk ordning, således at samlingerne opdeltes i en kronologisk ordnet afdeling for købstadskultur fra tiden ca. 1660 til 1850 og en topografisk ordnet samling for landbohjemmenes kultur, ligesom lavs-genstandene opstilledes for sig. Til gengæld for de nu magasinerede interiører havde man i stedet søgt at udstille en nogenlunde fyldig repræsentation af folkedragter.

Museet gjorde fortsat en kæmpeanstrengelse for at fortælle om sine undersøgelser og erhvervelser. Den fyldige virksomhedsberetning fremkom stadig år efter år i tidsskriftet Fortid og Nutid. De gentagne

Flytningen til Kunstindustrimuseets loft i Bredgade gav lejlighed til at gennemføre en systematisk ordning af udstillingerne, som f.eks. denne nyopstilling af museets genstande fra empiretiden. Foto: Kai Uldall, Nationalmuseet, Danmarks Nyere Tid.

særudstillinger, som man havde benyttet sig af i Panoptikonbygningen kunne vanskeligt indrettes på Kunstindustrimuseets loft. Særudstillingerne havde ellers været en god lejlighed til at vise publikum en del af de magasinerede genstande samt de fortløbende ny erhvervelser.

Nationalmuseet ekspanderer

Nationalmuseets generelt dårlige forhold optog ikke blot museumsfolkene, men også museets brugere. I 1917 var en (fjerde) kommission blevet nedsat til at tage sig af Nationalmuseets bygningssag. I 1925 rettedes en opfordring til befolkningen om at bidrage til at fremskaffe de nødvendige midler til en ombygning af Prinsens Palæ. Herpå fulgte en landsindsamling, hvor over 200.000 mennesker bidrog. Indsamlingen illustrerede med al tydelighed den brede folkelige opbakning, Nationalmuseet nød på denne tid.

Blandt tidens intellektuelle skabte bygningssagen heftig debat. Kommissionens beslutning om at lade museets forhold løse ved en ombygning af Prinsens Palæ fik bølgerne til at gå højt. I tidsskriftet *Kritisk Revy*, 1927, havde den kulturradikale arkitekt Thorkild Henningsen følgende bidende sarkastiske kommentar til beslutningen: »*Det er i*

virkeligheden museumsfolkene, der står bag disse gamle tanker, det er dem, der efter et langt, muggent liv i Prinsens Palæ ikke kan tænke sig et museum uden Palævinduer. ... Belysningsforhold er for dem små fnattede køjer med et smårudet vindue i bunden. Det er dem umuligt at forestille sig et stort rum med strålende lys fra vældige vinduer. De lader sig end ikke afskrække af, at det er dyrere at ombygge gamle huse til museer end at bygge helt nyt» (32). Den vigtigste anke mod kommissionens beslutning var for Henningsen stedet, »... hvor museet skal ligge, og det har man ikke fortalt de embedsmænd, som har med sagen at gøre ... (de har hver dag) været overrendt af arkitekter, som med rullen under armen har været oppe og mele kagen, oppe og snuse efter »den store opgave«. Der har været ca. 50 af vore mest fremragende og talentløse spidser, og hver for sig er de mødt op med en ny og ganske enestående god løsning, så at »arkitektstanden« hænger ministeriet langt ud af halsen ... (det) har fået et levende indtryk af, at sagkundskaben er sulten indtil roumord ... Sagens kerne er, at hele det københavnske museumsspørgsmål flyder» (33).

Også Folkemuseets forhold havde bragt Henningsens sind i kog. I artiklen bemærker han om Folkemuseet: » (...) det synes at være direktør Mackeprangs opgave at rage så mange samlinger ind under sig som muligt og endelig ikke slippe et eneste af de kostbare »stykker«, der er under hans varetægt. På anden måde er det ikke muligt at forklare sig, at Folkemuseets værdifulde samling stuves op på loftet ovenover et tomt – i hvert fald for gode ting tomt – helt moderne indrettet Kunstindustrimuseum, hvor Folkemuseets indlemmelse ville betyde, at der var rigt og værd at komme. Folkemuseets rigdomme på loftet igennem ti år og Kunstindustrimuseets spredte ragelse i de store, tomme sale – det er et smukt billede af danske museumsforhold!« (34).

Denne irritation over, at Nationalmuseet under sin paraply havde indlemmet vidt forskellige typer af samlinger, var også baggrunden for en artikel i Berlingske Tidende, skrevet af direktøren for Thorvaldsens Museum, Theodor Oppermann, hvori han beklager, at Nationalmuseets samlinger »... ganske tilfældigt er kommet under fælles styre, og at de bør deles efter deres karakter og tilknytning til andre museer, således at kun de samlinger, der med rette hører ind under et Nationalmuseum, blev anbragt dér« (35).

Til den ophedede debat om Nationalmuseets ombygning havde Dansk Folkemuseum selv følgende kommentar: »Da en kommende museums-karré mellem Frederiksholms Kanal og Vester Voldgade på grund af sin monumentale karakter ikke vil egne sig for Folkemuseets samlinger og ej heller vil kunne afgive tilstrækkelig plads også til dette

museum, måtte afgørelsen om Folkemuseets fremtidsskæbne udskydes ... når afgørelsen om Dansk Folkemuseums byggesag således er trukket i langdrag, skyldes det for en stor del de ønsker, der fra (Folke)museets side er stillet med hensyn til bygningen og dens beliggenhed» (36).

I henholdsvis 1928 og 1933 vedtog rigsdagen på trods af kritikken, at Nationalmuseet skulle forblive i Prinsens Palæ, og man bevilgede endvidere museet de resterende penge til en ombygning. I juli 1929 blev så den første grundsten til ombygningen lagt. Endnu var der ikke truffet endelig beslutning om Dansk Folkemuseums fremtidige placering i denne forbindelse (37).

I marts 1929 havde daværende undervisningsminister Jens Byskov fremsat lovforslag om at opføre nybygninger for Folkemuseet på Materielgårdens grund mellem Frederiksholms Kanal og Vester Voldgade. Men da venstreministeriet få dage efter trådte tilbage, ønskede den nye socialdemokratiske undervisningsminister Frederik J. Borgbjerg ikke at følge denne indstilling. Resultatet blev, i nøje samarbejde mellem ministeriets folk og Folkemuseet, udarbejdelsen af en plan til Folke- og Frilandsmuseets samlede anbringelse på den af staten tilhørende Arsenalø ved havneløbet mellem København og Amager. Men da Arsenaløplanen mødte stærk modstand fra havnevæsen og industri, som hævdede at arealerne ved havneløbet måtte ligge til disposition for dem, måtte man, som Olrik udtrykte det: »*Vistnok vige derfor*« (38).

En af Dansk Folkemuseums egne medarbejdere, inspektør Kai Uldall, fremlagde ligeledes en plan for Folkemuseets kommende beliggenhed. Skulle Folkemuseet og Frilandsmuseet fusionere, kunne det ske ved at lade dem forenes på statens grundareal mellem Frederiksberg Have, Haveselskabets Have, Roskilde Landevej og Pile Allé. Også denne plan blev forkastet, da man undervejs under ombygningen af Prinsens Palæ endelig besluttede, at Folkemuseet skulle have til huse hér, mens Frilandsmuseet skulle forblive i Lyngby.

Påbegyndelse af filmoptagelser og etablering af en studiesamling

Folkemuseet måtte følgelig fortsætte sin usikre tilværelse på Kunstindustrimuseets loft, mens ombygningen af Prinsens Palæ pågik. Museet fortsatte i et vist omfang sine undersøgelser og tog endda nye op. Optagelse af levende billeder af gammeldags skikke og arbejdsmetoder blev påbegyndt af inspektør Kai Uldall. Optimistisk skriver han i *Fortid og Nutid*, at man: »*forventer en særlig bevilling på finansloven til dette arbejde, som nu, i ellefte time, ikke tåler opsættelse*« (39). Uldall synes på forhånd at have anskaffet optagelsesapparat, for han

fortsætter: »Optagelserne ... finder sted med et lille let håndterligt kamera, som ikke kræver stativopstilling eller trættende og skræmmende forberedelser« (40). Kai Uldall begyndte sine filmoptagelser i 1927, og mens hovedparten af hans optagelser blev foretaget i 1920'erne og 1930'erne, indstillede han først endeligt dette arbejde i 1954. På dette tidspunkt havde yngre kræfter ved museet overtaget hans metode, og de videreførte hans pionerarbejde med en lang række optagelser af etnologiske film, som de optog helt frem til 1970'erne (41).

De trange forhold på Kunstindustrimuseets loft gjorde det overordentligt vanskeligt at anvende samlingerne i studieøjemed. Særligt tekstilsamlingens utilgængelighed affødte debat blandt museets eksterne brugere. I et brev stilet til museet i 1934 fra Skolen for Dansk Kunsthåndværk lyder det f.eks.: »Folkemuseet har i mange år måttet være som et pulterkammer, hvor det herligste studiemateriale var stuvet sammen, og hvor tekstilsamlingen var dynget lag på lag i kister, skuffer og skabe – utilgængelige for alle besøgende! Når vi nu – endelig, endelig – kan glæde os til, at se det danske Folkemuseum indrettet på en for nationen værdig måde, da må vi kunne regne med, at der bliver en ordning, som helt igennem tager hensyn til, at dette museum skal være et særligt egnet studiested for lærlinge, svende og mestre indenfor håndværksfagene. Det samme gælder for elever og praktiske udøvere af kvindeligt håndarbejde: Syning, broderi, vævning, trykte stoffer m.m. ... Det (er) en nødvendighed, at man nu ved museets nyordning får tekstilsamlingen indrettet til studiebrug på samme fornuftige – og eneste praktiske – måde som i alle nyere udenlandske museer. Det er med alle tekstilprøverne udspændte på rammer, der i reolordninger kan trækkes ud af de besøgende, og således er så lige til som muligt til studiebenyttelse. ... Her er ikke tale om en luksusordning! Det er kun et ganske simpelt krav om, at et museum skal være til nytte for livet« (42).

Museet reagerede omgående ved at henvende sig med ansøgning til Laurits Andersens Fond. Skønt ansøgningen beklageligvis blev besvaret negativt, blev forslaget stort set overalt positivt modtaget. Formanden for Dansk Kunstflidsforening Agnete Warming gav forslaget sin varmeste tilslutning: »... Ved at indføre det foreslåede opbevarings-system med udtræksrammer vil vor danske samling uden tvivl vise sig at være på højde med både Nordiska Museet og South Kensington museernes tekstilsamlinger, hvor denne udstillingsmetode er bragt til anvendelse, og samlingens betydning for den danske tekstilkunst vil ganske sikkert mangedobles« (43).

Spørgsmålet er, om ikke arkitekt Mogens Clemmensen, der havde

I Prinsens Palæ indrettede Dansk Folkemuseum en ny og moderne tekstilstudiesamling. Her blev det for første gang muligt at fremvise store mængder af museets tekstilsamling. Over 3000 tekstiler i alt var nu tilgængelige for offentligheden. Foto: Nationalmuseet, Danmarks Nyere Tid.

fået i opdrag at renovere og udbygge Prinsens Palæ, for længst havde tænkt i de samme baner. Der skete i hvert fald mange positive ting. Ellen Andersen, der var begyndt på Folkemuseet som volontør for Elna Mygdal, fik ansvaret for at indrette en ny tekstilstudiesamling i Prinsens Palæ (44). Begejstringen lyser ud af Berlingske Tidendes beretning fra 1937 om den nyindrettede tekstilstudiesamling: »Der er samlet over 3000 håndarbejder og tekstiler i tekstilstudiesalen på Dansk Folkemuseum ... Det tager flere dage at gennemgå den mægtige samling af navneklude, håndvævede tæppeprøver, rigt baldyrede stadslommertørklæder og pragtfulde håndbroderede møbelbetræk ..., der er samlet i den store lyse studiesal i Dansk Folkemuseums øverste etage. De ca. 3000 prøver på tidligere tiders umådelige flid er anbragt i reoler langs væggene, indrammet i smalle trærammer, der glider frem og tilbage på kuglelejer, så man uden besvær kan »bladre« i den interes-

sante reol. De mange håndarbejder er fundet frem fra kistebunde og dragkisteskuffer i alle egne af landet, og der er herigennem udført et enormt arbejde for bevaringen af en fin, gammel dansk kultur« (45).

Nationalmuseets 3. afdeling konsolideres i Prinsens Palæ

I foråret 1938 var Nationalmuseets ombygning omsider til ende. Anmeldelserne af det moderniserede museum var positive. Allerede i 1937 bragte Ekstra Bladet følgende opfordring til sine læsere: »Nu da der er kommet elektrisk lys på Nationalmuseet og dets samlinger derfor er åbne hver mandag og torsdag aften mellem 19 og 21, går De naturligvis en aften derved, kære læser, for der er virkelig meget mere spændende, end De aner« (46).

Medarbejderne i Nationalmuseets 3. afdeling – der stadig i folkemunde kaldtes Dansk Folkemuseum – havde været travlt beskæftigede med at tage de nye arealer i brug. Dragtsamlingen fik plads i afdelingen for borgerlig kultur, der blev indrettet i palæets oprindelige del på 2. sal. Her var dragter fra det 18. og 19. århundrede udstillet. Bonde- og håndværkssamlingen fik plads i museets øverste, nytbyggede, etage sammen med den store samling af egnsdragter og endelig fik, som tidligere nævnt, også den nye tekstilstudiesamling plads her.

De nye udstillinger fra Nationalmuseets 3. afdeling blev omtalt i Social Demokraten i 1939: »Med åbningen af den nye bygning i forsommeren 1938 blev hele (Folke)museets nyordning fuldendt. Den danske bondestands gamle overleverede kultur ... har altid indtaget en meget betydelig plads inden for museets samlinger, og ikke mindst gælder dette om de landlige interiører, bondestuerne. ... I det nye Nationalmuseum er der skabt anderledes gode betingelser for stuernes anbringelse, og interiørernes antal er omtrent fordoblet« (47).

Staben i Prinsens Palæ

Folkemuseets medarbejdere skulle naturligvis også finde plads i Prinsens Palæ. Som ved etableringen af udstillingslokalerne måtte der også her tages et skyldigt hensyn til selve bygningen og til de afdelinger, der længe havde haft deres hjemsted her.

De nye kontorlokaler blev indrettet på 2. sal. Man kom dertil gennem hovedindgangen til Palæet, der foregik gennem porten ved Frederiksholms Kanal. Herfra fortsatte man over palæets gård og tog trappen op. To af afdelingens nye lokaler havde vinduer ud til palæhaven. Det mindste af dem blev indrettet til modtagelseslokale. Her sad sekretær Amalie Scharbau, som foruden sine øvrige opgaver tog sig af

Museets papegøje Jacob indrettede sig i et fuglebur fra Anna Sophie Reventlows slot Clausholm. Foto: Nationalmuseet, 1937.

afdelingens medarbejdere, såvel de faste som de mere løst tilknyttede studenter og deltidsbeskæftigede kontorfolk. Det store lokale blev indrettet til afdelingsleder Jørgen Olriks kontor. Herudover indrettedes en række kontorpladser til museumsinspektørerne Kai Uldall, Ellen Andersen, Axel Steensberg og Svend Jespersen.

Frk. Olga Lindgren kunne den 1. oktober 1938 fejre, at hun havde været ansat ved Dansk Folkemuseum i 50 år. I den tid havde hun blot forsømt nogle få dage af helbredshensyn. Hendes hverv i museets nye tilholdssted blev opsynet med samlingerne – og selvfølgelig fortsat at tage vare på papegøjen Jacob.

I et større rum uden vinduer blev der indrettet en læsesal. Her fandtes på bagvæggen Folkemuseets bogsamling. Denne læsesal blev endvidere benyttet som arbejdsplads for museets studenter og løstansatte.

Jørgen Olrik døde den 4. maj 1941. Som leder havde han formået at styre museet igennem en omskiftelig tilværelse frem mod den endelige etablering i Prinsens Palæ. Efter hans død udskiltes i juli samme år Frilandsmuseet som Nationalmuseets 7. afdeling med Kai Uldall som leder. Nationalmuseets daværende direktør, Poul Nørlund, overtog selv ledelsen af 3. afdeling med Ellen Andersen som underbestyrer af den borgerlige samling og Axel Steensberg som underbestyrer af bondekultur- og håndværkssamlingen. I 1940 var Svend Jespersen blevet udnævnt til at lede et nyt initiativ fra Folkemuseets side, indsamlingen af beretninger til Nationalmuseets etnologiske undersøgelser (NEU). NEU blev knyttet til bondekultur- og håndværkssamlingen, men var i øvrigt baseret på en ekstraordinær bevilling på Finansloven.

Undersøgelsesrejser, supplerende indsamling og NEU

Da Folkemuseet i 1938 var færdiginstalleret i Nationalmuseets nybygning, og man herefter kunne tænke på at sætte alle kræfter ind på videre undersøgelser i marken, stod det klart, at der nu måtte gøres noget ekstraordinært, hvis museet ville gøre sig håb om i tide at kunne gennemføre og afslutte den igangværende, omfattende undersøgelse af bondekulturen. Løsningen blev, at man intensiverede kombinationen af direkte undersøgelser i marken med indirekte undersøgelser. I de indirekte undersøgelser formulerede man det, som ønskedes oplyst, i spørgsmål, som så sendtes ud til personer i hele landet til besvarelse.

Axel Steensberg og Svend Jespersen var begge mødt op med en stærk interesse for bondebygninger, som de imidlertid beskæftigede sig med ud fra hver deres faglige ståsted. Steensberg byggede fortrinsvist sine undersøgelser på arkæologisk materiale, mens Jespersen primært interesserede sig for skriftlige kilder.

De to inspektører var på alle måder meget forskellige. Axel Steensberg kom fra den vestjyske hede, hvor han, efter sin konfirmation, havde haft tjeneste hos en række bønder. Senere begyndte han at studere historie og geografi, samtidig med at han havde studenterjob ved Nationalmuseets 1. afdeling (48). Svend Jespersen var opvokset på Fyn. Han havde en kandidatgrad i filologi og var, indtil sin ansættelse ved Dansk Folkemuseum, knyttet til Udvalg for Folkemål, hvor han blev fortrolig med metoderne i forbindelse med traditionsoptegnelser.

Svend Jespersen redegjorde for Folkemuseets nyskabelse, NEU, ved et foredrag på Dansk Historisk Fællesforenings årsmøde i 1942: »... ud fra de synspunkter, man nu følger i almuekulturforskningen ... er der specielt i samlingerne for bondekulturen ret følelige mangler. Det værste er ... at manglerne gør det udelukket at vise de kulturforskelle, der fandtes fra egn til egn. Det er ... i allerhøjeste grad beklageligt ... fordi det netop er i disse hverdagens arbejder ... at vi skal søge de mest centrale og oprindelige dele af ikke blot den danske bondekultur, men hele den danske folkekultur« (49). Et eksempel på sådanne mangler skriver Axel Steensberg om i en oversigt over Folkemuseets indsamling af bondekultursager fra 1933-42. Trods ti års indsamling af broget malede bondemøbler, foreligger der endnu ikke: »... nogen oversigt over dansk bondemaling. Og det lader sig ikke gøre at udsende et standardværk om dette emne, førend man har iværksat ... undersøgelser i museer og arkiver vedrørende malere og malerskoler ... Danmark (indtager) geografisk en ... central stilling. Der vil kunne spores påvirkninger, ikke alene fra den hjemlige overlases dekorationsmaleri, men også direkte fra nabolandenes almuekunst« (50).

Alligevel synes Axel Steensberg at være godt tilfreds med museets indsats: »Indsamlingen af redskaber og frembringelser fra vort landsbyhåndværk skrider i det hele taget godt fremad ... (med) optegnelser i forbindelse med indkøb hos skemænd, træskomænd og smede. I forbindelse med de etnologiske undersøgelser er der senere indkommet en hel del tækkemandsværktøj« (51). Endelig fremhæver han en række håndværk, som museet af hensyn til sin pædagogiske virksomhed gerne vil have repræsenteret i en udstilling, hvor man planlægger at fravige interiørprincippet, og i stedet nøjes med instruktive udstillinger af redskaber og billeder, der forklarer arbejdets gang.

Dansk Folkemuseums virke i Prinsens Palæ er imidlertid en hel anden historie. Vi forlader Nationalmuseets 3. afdeling her, hvor Folkemuseets tredje generation af medarbejdere har travlt med at planlægge museets videre udvikling. Den indeklemt samling i først Panoptikonbygningen, senere på Kunstindustrimuseets loft, havde omsi-

der haft held til at sprænge sine rammer, både de fysiske og de faglige. Dets fremtid syntes ikke længere usikker.

Noter

1 Artiklen er blevet til i et samarbejde mellem forfatteren og Wibeke Haldrup Pedersen. Sidstnævnte har gennemskrevet det oprindelige manuskript så tro mod Holger Rasmussens stil som muligt, samt udarbejdet litteraturliste og noter. Holger Rasmussen har tidligere skrevet om Dansk Folkemuseums historie. I denne artikel er fokus dog et andet end tidligere, nemlig museets interne forhold. I artiklen kommer historiens aktører i høj grad selv til orde ved at citere fra primære kilder som brevveksling, nekrologer, virksomhedsrapporter og avisomtaler, hvilket tilsammen giver et fascinerende indblik i museets interne historie de første halvtreds år. 2 Olrik 1916: 781-82. 3 Bernhard Olsen: Brev til Artur Hazelius, 17. januar 1879. 4 Om lejlighederne i den nyopførte Panoptikonbygning skrev en begejstret journalist i Politiken: »Lejlighederne søger deres Lige i hele Kjøbenhavn; kostbare imiterede Gobelinstapeter, blandt andet efter det Mønster, Kejseren af Rusland har i sit Arbejdsværelse... Hele første Sal vil blive indrettet til *Folkemuseet*, men da den indre Ordning endnu langtfra er færdig, er der hidintil ingen Bestemmelser truffen med Hensyn til Lokalernes Udsmykning.«, Politiken, 7. november 1884. 5 Forretningsudvalget for Bevarelse af Fregatten »Jylland«; Brev til Dansk Folkemuseum, 1. februar 1910. J.nr. 532/09. 6 »Planen om at skabe et bygningsmuseum på dette sted (Kongens Have) fandt ikke tilstrækkelig støtte, og man så sig da om efter en ny plads til et sådant uden for hovedstaden« (Jørgen Olrik 1916: 781-82). 7 Bernhard Olsen: Telegram til W. Møllerup, 1. juli 1899, negativnummer 133.625. 8 For en nærmere uddybning se Rasmussen 1997. 9 Christian Axel Jensen (1878-1952) begyndte som volontør på Nationalmuseets 2. afdeling i 1896 umiddelbart efter at have afsluttet sin studentereksamen. Senere avancerede han til assistent samme steds efter afsluttet magisterkonferens i Historie. Fra 1910-20 var han tilsynsførende ved Dansk Folkemuseum og fra 1918 ansat som inspektør ved Nationalmuseets 2. afdeling. 10 Bernhard Olsen til Emil Hannover, 6. april 1921. 11 Jensen 1943: 9. 12 Ibid: 11. 13 Bernhard Olsen til W. Møllerup, 5. september 1902. 14 Bernhard Olsen til W. Møllerup, 4. februar 1903. 15 En sten med følgende indskrift: »*Dansk Folkemuseums Skaber. / Bernhard Olsen f. 9/9 1836, d. 17/7 1922. / Manddoms Gerning som Minders Tolk / djærv han ypped, snild han øved. / Aldrig hans Daad af danske glemmes. / Værket hædrer sin Mesters Hånd*«. 16 Olrik 1925: 144. For at Folkemuseet ikke skulle blive glemt påbegyndte Jørgen Olrik fra 1920 at bringe fyldige oversigter over dets virksomhed i Fortid og Nutid, et tidsskrift for kulturhistorie og lokalhistorie, der udkom første gang i 1916. Oversigterne er usignerede, men skyldes utvivlsomt Jørgen Olrik. 17 Olrik 1924: 16-19. 18 Rasmussen 1966: 11-12. Ministeriets tilsynsførende var som følger: Dr. Henry Petersen (1886-1896); Dr. William Møllerup (1896-1910); Magister Chr. Axel Jensen (1910-1920). 19 Olrik 1923: 220. 20 Elna Mygdal: Brev til Dansk Folkemuseum, 21. juli 1916. De omtalte »plader« henviser til fotografiske glasplader. 21 Olrik 1923: 237. 22 Olrik 1927: 152. 23 Olrik 1925: 147. 24 Olrik 1927: 156. 25 Olrik 1925: 150. 26 Olrik 1925: 20, 22. 27 Nationaltidende, 16. august 1924. 28 Olrik 1923: 241. 29 Olrik 1927: 151. 30 Olrik 1929: 181. 31 Ibid. 32 Henningsen 1927: 2. Poul Henningsen var ansvarlig redaktør for tidsskriftet *Kritisk Revy*. I årene 1926-28 var Thorkild Henningsen en af de bærende kræfter i bladet. 33 Ibid: 3. 34 Ibid: 3-4. Mouritz Mackeprang (1869-1959), mag.art i historie 1894. Startede som assistent ved Nationalmuseets 2. afdeling i 1897. I 1900 erhvervede han en doktorgrad i Historie. Fra 1910 var han direktør for afdelingen og fra 1922 til 1938 enedirektør for Nationalmuseet. 35 Henningsens gengivelse af Direktør Oppermanns synspunkt. Henningsen 1927: 4. 36 Olrik 1929: 182. 37 Se eksempelvis Hermansen 1938. 38 Olrik 1932: 66. 39 Uldall 1929: 274. 40 Ibid.: 275. 41 En fortællelse over denne indsats er givet i Stoklund (red.) 1960. Om

Kai Uldalls anvendelse af film og feltfotografier som dokumentationsgrundlag se: Pedersen 2005: 205 – 221. 42 Brevet er underskrevet: Jens Møller-Christensen. August 1934. Skolen for dansk Kunsthåndværk havde den gang til huse i Frederiksgade nr. 17 i København. J.nr. 184/34. 43 Annette Warming: Brev til Dansk Folkemuseum, 7. august 1934. Fra højskolehold kom der opbakning i form af et brev fra Margrethe Christiansen, 15. august 1934, forstanderinde på Frederiksborg Højskole og medlem af Højskolernes Håndarbejdsudvalg. Endvidere skrev selskabet til Håndarbejdets Fremme ved Adam Lerche, 7. august 1934 og fra lederen af væveskolen i Kunstindustrimuseet (Kunsthåndværkerskolen) i Amaliegade 29 kom følgende anbefaling: »Undertegnede ... kan på det varmeste anbefale Folkemuseets plan om anbringelsen af museets tekstsamling« (Gerda Henning: Brev til Dansk Folkemuseum, 21. august 1934). Afslaget fra Lauritz Andersens fond er dateret 22. januar 1935. Alle brevene: J. nr. 184/34. Nationalmuseet, Danmarks Nyere Tids arkiv. 44 Hun havde ikke forinden taget nogen eksamen, men fik sin uddannelse gennem samarbejdet med Frk. Mygdal. Da Elna Mygdal i 1935 tog sin afsked af helbredshensyn, afløstes hun af Ellen Andersen. 45 Berlingske Tidende, 10. november 1937. 46 Ekstra Bladet, 18. november 1937. 47 Social Demokraten, 27. februar 1939, i en omtale af radioforedrag ved Jørgen Olrik: »Bondestuerne i Folkemuseets nye afdeling for bondekultur«, sendt i Statsradiofonien d. 28. februar 1939 kl. 18.15. 48 Axel Steensberg erhvervede en doktorgrad i 1943 med afhandlingen: »Ancient Harvesting Implements – a study in archeology and human geography«. 49 Jespersen 1944: 9-10. Optrykt efter foredrag ved Dansk historisk Fællesforenings årsmøde i København d. 30. august 1942. 50 Steensberg 1944: 98. 51 Ibid: 100.

Litteratur

- Henningsen, Thorkild 1927: »Museumssagen«, i *Kritisk Revy*, s. 2-5. Aargang 1927, Hefte 1.
- Hermansen, Victor 1938: *Fra Rundetårn til Prinsens Palæ – Nationalmuseet i billeder*. Nationalmuseet, København.
- Jensen, Chr. Axel 1943: »Jørgen Olrik«, i *Kultur minder*, s. 9-12. Selskabet for Dansk Kulturhistorie, Gyldendal, København.
- Jespersen, Svend 1944: »Nationalmuseets etnologiske undersøgelser«, i *Fortid og Nutid bind XV*, s. 9-20. Dansk Historisk Fællesforening, H. Hagerups Forlag, København.
- Olrik, Jørgen 1923: »Dansk Folkemuseums virksomhed 1920-21, 1921-22«, i *Fortid og Nutid bind IV*, s. 219-241. Dansk Historisk Fællesforening, H. Hagerups Forlag, København.
- Olrik, Jørgen 1925: »Dansk Folkemuseums forespørgsel om danske bønderbygninger«, i *Fortid og Nutid bind V*, s. 18-37. Dansk Historisk Fællesforening, H. Hagerups Forlag, København.
- Olrik, Jørgen 1925: »Dansk Folkemuseums virksomhed 1922-23, 1923-24«, i *Fortid og Nutid bind V*, s. 144-176. Dansk Historisk Fællesforening, H. Hagerups Forlag, København.
- Olrik, Jørgen 1927: »Dansk Folkemuseums virksomhed 1924-25, 1925-26«, i *Fortid og Nutid bind VI*, s. 151-184. Dansk Historisk Fællesforening, H. Hagerups Forlag, København.
- Olrik, Jørgen 1929: »Dansk Folkemuseums virksomhed 1926-27, 1927-28«, i *Fortid og Nutid bind VII*, s. 180-231. Dansk Historisk Fællesforening, H. Hagerups Forlag, København.
- Olrik, Jørgen 1932: »Dansk Folkemuseums virksomhed 1928-29, 1929-30«, i *Fortid og Nutid bind VIII*, s. 65-119. Dansk Historisk Fællesforening, H. Hagerups Forlag, København.
- Olrik, Jørgen 1933: »Dansk Folkemuseums virksomhed 1930-31, 1931-32«, i *Fortid og Nutid bind IX*, s. 21-74. Dansk Historisk Fællesforening, H. Hagerups Forlag, København.
- Olrik, Jørgen 1916: »Dansk Folkemuseum« i *Salomonsens Konversations Leksikon, 2. udgave, bind V*, s. 781-82. A/S J.H. Schultz Forlagsboghandel, København.

- Olrík, Jørgen 1924: »Bernhard Olsen«, i *RIG*. Stockholm.
- Pedersen, Wibeke Haldrup 2005: »Midsommerkrone og Marsklandskab – museumsfotografiet som kilde og genstand«, i *Nationalmuseets Arbejdsmark*. Nationalmuseet, København.
- Rasmussen, Holger 1997: »Jeg har i dag købt 12 tønder land« – *museums-mageren Bernhard Olsen*«. Greens Forlag, Virum.
- Rasmussen, Holger 1966: "The Origin and Development of the Danish Folk Museum«, i *Dansk Folkemuseum og Frilandsmuseet – history and activities*. Festskrift tilegnet Axel Steensberg. Nationalmuseet, København.
- Steensberg, Axel 1944: »Nationalmuseets indsamling af bondekultursager 1933-1942«, i *Fortid og nutid bind XV* s. 91-106. Dansk Historisk Fællesforening, H. Hagerups Forlag, København.
- Stoklund, Bjarne (red.) 1960: *Folkeliv og Kulturlevn – studier tilegnet Kai Uldall, 14. september 1960*. Nationalmuseet, København.
- Uldall, Kai 1929: »Levende billeder i kulturhistoriens tjeneste«, i *Fortid og nutid bind VII*, s. 274-75. Dansk Historisk Fællesforening, H. Hagerups Forlag, København.

Utrykte kilder

- Christiansen, Margrethe: Brev til Dansk Folkemuseum, 18. august 1934. J.nr. 184/34. Nationalmuseet, Danmarks Nyere Tids arkiv.
- Forretningsudvalget for Bevarelse af Fregatten Jylland: Brev til Dansk Folkemuseum, 1. februar 1910. J.nr. 532/09. Nationalmuseet, Danmarks Nyere Tids arkiv.
- Henning, Gerda: Brev til Dansk Folkemuseum, 21. august 1934. J.nr. 184/34. Nationalmuseet, Danmarks Nyere Tids arkiv.
- Lauritz Andersens fond: Afslag på ansøgning, 22. januar 1935. J.nr. 184/34. Nationalmuseet, Danmarks Nyere Tids arkiv.
- Lerche, Adam: Brev til Dansk Folkemuseum, 7. august 1934. J.nr. 184/34. Nationalmuseet, Danmarks Nyere Tids arkiv.
- Mygdal, Elna: Brev til Dansk Folkemuseum, 21. juli 1916. Uden journalnummer. Nationalmuseet, Danmarks Nyere Tids arkiv.
- Møller-Christensen, Jens: Brev til Dansk Folkemuseum, 18. august 1934. J.nr. 184/34. Nationalmuseet, Danmarks Nyere Tids arkiv.
- Olsen, Bernhard: Brev til Artur Hazelius, 17. januar 1879. Nordiska Museets Arkiv.
- Olsen, Bernhard: Telegram til W. Møllerup, 1. juli, 1899. Negativnummer 133.625. Nationalmuseet, Danmarks Nyere Tids billedarkiv.
- Olsen, Bernhard: Brev til Emil Hannover, 6. april 1921. Hirschsprungs Museums Arkiv.
- Olsen, Bernhard: Brev til W. Møllerup, 5. september 1902. Uden journalnummer. Nationalmuseet, Danmark Nyere Tids arkiv.
- Olsen, Bernhard: Brev til W. Møllerup, 4. februar 1903. Uden journalnummer. Nationalmuseet, Danmark Nyere Tids arkiv.
- Warming, Annette: Brev til Dansk Folkemuseum, 7. august 1934. J.nr. 184/34. Nationalmuseet, Danmarks Nyere Tids arkiv.

Avisartikler:

- Berlingske Tidende, 10. november 1937.
- Ekstra Bladet, 18. november 1937.
- Nationaltidende, 16. august 1924.
- Politiken, 7. november 1884.
- Social Demokraten, 27. februar 1939.

Summary

The Danish Folk Museum

– from the Panopticon to the current locations in Prinsens Palæ

In this article Holger Rasmussen, *dr. phil.*, retired curator and head of the Department of Modern Danish History (formerly the Danish Folk Museum) at the National Museum of Denmark, reflects on the history of the Danish Folk Museum during the first 60 years of its existence.

The article takes its starting point in the foundation of this first museum of modern history in Denmark, from an uncertain existence in the Panopticon building in Copenhagen following an exhibition about the Danish peasantry at the Arts and Industry Exhibition in Copenhagen, 1879. We learn about the many initiatives of a changing group of employees leading to the gradual expansion of the activities of the museum during the early decades of the twentieth century, until the establishment of the Danish Folk Museum as the Third Department of the Danish National Museum in 1938 together with other National Collections in Prinsens Palæ.

The turbulent early history of the Danish Folk Museum was to a great extent influenced by the visions of individuals, as well as the shortage of space for collections and exhibitions, changing public interest, personal intrigues, not to forget the hard work of generations of curators to achieve a high degree of professionalism in their activities. In spite of the limited space for the collections in the early years the museum was gradually able to transcend its professional and physical boundaries during the 1930s, and the author of the article is able to end his story at a time when the future of the Danish Folk Museum no longer seemed as bleak and uncertain as before.